

Noszlopy Gáspár, a forradalom katonája

A „Magyar Hírlap” című osztrák hivatalos lap 1852. május 6-i 760/3.552. számában „Haditörvényszéki ítélet” címmel közlemény jelent meg, és felsorolja néhány „vádlott” nevét — köztük Noszlopy Gáspárét —, mint akiket távollétükben az „Újépület” udvarán felállított bitófákon — neveik kiszégeztetésével „jelképesen” kivégeztek. A közlemény felsorolja mindazokat a „vád-pontokat”, melyeknek alapján a „szökésben lévő” volt honvédtiszteket „halálra ítélték”. A Noszlopyra vonatkozó rész így hangzik:

— „Noszlopy Gáspár vracsi Somogy m. sz. 30 éves, evang., nőtlen, volt alszolgabíró a marczali járásban ugyanazon megyében, 1851. szept. 22-én felségsértési vád miatt végzésilég idéztetett, de meg nem jelent, 1849. februárban a törvényes kormány organumai által viselt szolgabírói hivatalából le-tétetvén 1849. mart. végén a forradalmi honvédelmi bizottmány által reá-ruházott kormánybiztosi hivatalát Somogy megyében elvállalta, s a forra-dalom teljes legyőzetéséig oly módon vitte, hogy az említett Somogy, továbbá Tolna és Baranya megyében a népfelkelést nagy tömegekben szervezte, fegyverezte, s a császári-királyi csapatok ellen vitte, a fel-kező sereg számára újoncokat szedett, nemzetőröket tett mozgóvá, guerilla csapatokat állított, s azokba a börtönökből kibocsátott fegyenceket besorozta, a törvényes kormány által behelyezett hivatalnokokat állomásaikról letette, és azok helyébe forradalmi gondolkozásúakat nevezett ki, a népet az összehívott népgyűléseken a törvényes kormány ellen lázította, fanatikus végső ellenállásra ingerlő, s a Felséges dynastia ellen a legaljasb szidalmazásokat tartalmazó proclamatiókat bocsátott ki, s azokat az erdőkben is a fákra szegezteté, loyalis érzelmű személyeket befoga-tott, azokat vonulásaiban magával hurczolta, s azok vagyonaít lefoglalta, Kos-suthjegyek elfogadását halálbüntetés mellett megparancsolta, maga számára pedig azokért austriai bankjegyeket csikart ki, s többnemű zsarolásokat és erőszakosságokat engedett meg magának, 1849. július végén minden oldalról a cs. kir. csapatok által szoritva 3.000-nyi horda élén Veszprém megyébe menekült, s nem átalott ezen útjában kereskedelmi árukkal rakott kocsikat feltartóztatni és kirabolni. Füreden és Veszprémben odaérkezte után ismét-telte a már említett csalást a Kossuthjegyekkel. 1849. augusztus 11-én Veszprém vármegyének Kossuth-féle kormánybiztosává proclamálta magát, újoncz-állítást rendelt, a börtönökben létezett összes gonosztevőknek csapatjába soro-zását rendelte, mindennemű új zsarolásokat és erőszakosságokat engedett meg magának, nevezetesen Veszprémben a sóhivataltól 1.000 pftot, a székeskáp-talantól 40.000 pftot s a püspöktől egy kocsit, 8 lovat és 393 mázsa gyapjút vett el, ezeket, valamint a vonulása alatt rabolt több más tárgyakat külön-böző helyeken nyilvánosan elárvereztette, s még 1849. aug. 21-én is egy proclamatiót bocsátott ki Somogy lakóihoz, melyben ezeknek tudtul adá, mikép guerilla csapatok alakítása s a cs. kir. csapatok elleni alkalmazása oka eltávozásának Somogy megyéből, s őket adófizetés s a törvényes kormány által behelyezett organumok iránti engedelmesség megtagadására, minden hivatal visszautasítására, a Kossuthjegyek elrejtésére s Magyarország köz-jövedelmeire kiadott utalványok el nem fogadására szólította fel.” — Eddig a „törvényes” osztrák császári kormány haditörvényszékének „vaddirata”, amely végül a következő fejezettel záródik:

... „kötél általi halált érdemlenek. s neveik a bitófára kiszégezendők.”

Mindezek a „vádpointok”, melyeket az idézett hirdetmény felsorakoztat, függetlenségi harcunk egyik legderekabb vezérférfiának legszebb dicsérete, az igazi hazafiúi magatartásnak elismerése.

Noszlopy Gáspár a polgár-katona (partizán), a szabadcsapatvezér legérdekesebb történelmi alakja volt. Határtalan hazaszeretete, a szabadság eszméje iránti rajongása, az ellenség mérhetetlen gyűlölete mellett, a nagyszerű szervezőképesség, személyes bátorság, fegyelmezőképessegek, valamint a vakmerő vállalkozószellem azok a tulajdonságok, melyek olyan katonai műveletek végrehajtására tették alkalmassá, amilyenekre csak magasabbrendű lelkitulajdonságok birtokosai felelnek meg.

1848. őszén a somogyi nép eleinte még Jellasicstól remélt segítséget, mint ezt egy korabeli levél is bizonyítja (részlet egy drávamenti tanító leveléből, olvasható V. Waldapfel Eszter: Forradalom és Szabadságharc levelestára, — című könyvének 70—71. oldalán).

— „Tisztelt Szerkesztő Úr!

Sietek önt az itteni népek érzelmeiről tudósítani. Ki van hirdetve az általános népfelkelés, de a nép mozdulni tűzhelyétől éppen nem akar. Azt mondja, — „nékünk nem ellenségünk a horváth szomszédunk, miért bántana az minket, midőn mi véle, ő viszont mi velünk mindig barátságos viszonyban voltunk, csak akkor féltünk tőle, ha mi bántjuk őket. A bán nem fog minket bántani, hanem az urakat, azokkal pedig mit gondolunk mi, sőt a bán nekünk is többet ad, mint a magyar urak — Szlavoniában is mennyit adott már, nincs határ, legeltethet, makkoltathat a horváth, ameddig akar; ezek a magyar urak pedig most akarták Pécsert egy polgártársunkat gubatsért akasztatni...” —

Somogy népe azonban csalódott, mert a bán táborát kísérő szerzésánok jószágait elhajtották, pénzüket elrabolták, gyilkoltak, raboltak, s a nép ezen annyira felbőszült, hogy ha a magyar kormány kellő eréllyel lép fel, a nép segítségével, minden katonai beavatkozás nélkül, a bán erőszakos csordáit tönkrevethették volna, de a királyi biztos, Teleki Ádám folytonos visszavonulásban nem volt hajlandó megütközni az ellenséggel.

„Hallottam, hogy Jellasics berontott Magyarországra 20.000 emberrel, és nem estem kétségbe.”

„Hallottam, hogy Teleki Ádám tábornok oly csufondáros hazaárulást követett el, melynek párját az összes világtörténelemben keresni kell...” — írja ekkor Petőfi Sándor a „Március 15-é”-ben.

És Teleki hazaárulását ellensúlyozni Noszlopy Gáspár összegyűjtötte Marcali környéke szegényparasztjait, hogy megtámadja a „büszke bán” csapatait. S midőn a felkelők Jellasics számbelileg jóval erősebb, jól felszerelt gyalogsággal kísért élelmiszerszállító szekereivel, málhakocsijaival találkoznak, egyetlen rohammal szétverik Jellasicsnak e baloldalvédjét, és a zsákmány 239 ló, 95 szekér, egy zászlóaljnyi fogoly s két tiszt.

Jellasics Lellén táborozva értesült a gombai ütközetről, s erős járőr kíséretében lovasfutárt menesztett Noszlopyhoz, üzenvén:

— „Üzenem annak a lázadónak, hogy két tisztemet azonnal bocsássa szabadon, különben elfogatom, és felakasztatom a legelső útszéli fára!”

Noszlopy nem ijedt meg a „büszke bán” üzenetétől, különben sem maradt ideje Jellasicsnak, hogy beváltsa ígéretét; Pákozdnál — mint tudjuk — csúfos vereség érte csapatait.

Sajnos, a szüntelen árulás-sorozat következtében Pákozdra aztán mégis Mór következett; Perczel itt csatát veszített.

Perczel serege az ellenség lovassága és ágyúi által keresztűzbe vétéven a 7.000-nyi honvédcsapat a 80.000-nyi osztrák erőttől annyira szétszóratott, hogy bár az ellenség kétannyit veszített, a honvédségnek csak fele maradt meg. és maga a tábornok is csak személyes bátorsága révén menekült meg. Görgei, aki itt lett először árulóvá, a fehérvári sikről egykedvű mosollyal nézte veszélyben lévő vezértársát, gúnyosan mondta:

— „Jetzt lauft der kadet Perczel!”

És a szerencsétlenség bekövetkezett!

— „Megtörtént — írta akkor Petőfi Sándor az Alföldi Hírlapban. — Budapest az ellenség kezében van. Sokat veszítettünk, de koránsem mindent, s a bal esetnek következése csak úgy lesz, ha most elcsüggedünk. Ez lenne ránk nézve legkárosabb, s a mi több, legszegyenítőbb. Ekkor csakugyan megérdemelnők, hogy mindent elveszítsünk.

Ami engem illet, én e csapástól nem hogy kétségbe esném, sőt örülék rajta, mert tudom, hogy kára mulékony, haszna végtelen lesz. Megrázott bennünket az ellenség, megrostált; a szemét és konkoly kihull, a java meg benn marad. Most minden félbarátunk és titkos ellenségünk átmegy a győzelmekhez, s hogy eddig is nem mi vagyunk a győzők, onnan van, mert ezek köztünk voltak. Míg azt nem tudjuk, ki mind ellenségünk, hogyan diadal-maskodhatnánk?”

Ezt vallotta Noszlopy Gáspár is, ő a javából való volt, s mindvégig — halálig — benn maradt a küzdelemben.

III.

1849. március elején Noszlopyt Debrecenben találjuk. Kossuthnál azzal az elhatározással jelentkezik, hogy Somogy — majd később Dunántúl — felszabadítását célzó tervéhez beleegyezését megnyerje. Kossuth eleinte idegenkedett attól a gondolattól, s ezt a megjegyzést tette:

— A dunántúli megyék felszabadításának idejét még nem látom elérkezettnek, a nemes vállalkozás csekély kilátások mellett nagy veszélyekkel jár!

Noszlopy kijelentette, hogy ő a veszélyeket illetőleg magával számotvetett, és mérlegelve a körülményeket, a várható nehézségek ellenére is arra kérte Kossuthot, hogy feltett tervében segítse őt.

Perczel is pártfogolta Noszlopyt, Kossuth március 18-án aláírta számára a megbízó-levelet. Ekkor az új kormánybiztos Szegeden át Szabadkára utazott, a számára Perczel által költségül adott 500 forintból/kiáltványt nyomattott, és Czintula őrnagy seregéből elbocsátott harmincöt Somogyból való honvéd kíséretében Baján át Dunántúlra indult.

Útjukban — erdőn-mezőn — még a sváb parasztok is útbaigazították őket, és a velük folytatott beszélgetés során legtöbbször elégtelenségükről győződhetek meg.

Ellátásuk vajmi keserves volt, hiszen járt úton nem igen mehettek céljuk felé, leginkább az éjtszaka sötéttségét használták fel a továbbjutásra. Nágocson egy útszéli keresztre függesztették ki elsőül a túladunai néphez szóló proklamációjukat. A kiragasztott kiáltványnak már harmadnap mutatkozott az eredménye: Véménden már hatvantagú küldöttség várta őket, és Bencze János nevezetű vezetőjükkel az élükön bőséges élelmiszer-adománnyal járultak a vállalkozás sikeréhez, ami annál inkább is igen jókor történt, mert már napok óta csak száraz kenyeret ettek. A szegényparasztság mindenütt szeretettel fogadta be őket, és rejtegette otthonában, présházaiban. Hosszas vándorlás után érkeztek meg Somogy keletre néző dombjai alá, ahol egy kis falu-

ban — Dunántúlra érkezésük óta először — ágyban háltak. Reggel kipihenten indultak tovább. Megmagyarázhatatlan a szülőföld iránti vonzalom. Midőn meglátták az ismerős tájakat, ezek a harcedzett, elszánt férfiak leborultak a puszta földre, és megcsókolták azt.

Nyimnél történt, hogy egy pásztorfiú nagy lélekszakadva szaladt utánuk tudtukra adni: Pécsről vasasnémetek érkeztek — bizonyára a hazaáruló Czindery császári főispán utasítására, hogy a vakmerőket elfogják. Tardra menekültek, s ott a bírótól fogatot kértek, de ez cselekvés helyett a jegyzőhöz szaladt, az elbújt, a bíró pedig csak annyit mondott:

— Kinek szekere, lova nincs, az Bécsbe is gyalog jár!

IV.

Noszlopy szétnézett szülőföldje szeretett tájain, s látva Somogy népének nyomorát, elgondolkodott, hogy a szerencse és a merészség fenntartotta számára a megszabadítás érdemét. Jacopo Orsis szavait mormolva indult el dicsőséges és végtelen útján:

— Az élet szirtjein megkapaszkodva egy fényt követek, melyet, ha egész testem sírban, csak fejem volna földszínén, akkor is szüntelen szemeim előtt látnék csillogni; óh dicsőség!

Április 27-én már a Balatonvidéket járták, és 30-ra virradóra Sörnye, Osztopán, Csoknya, Hetes és Juta felkelt népével Kaposvár visszavételére indultak, de már későn, mert a 400 főnyi gyáva zsoldos had néhány békés polgárt ölve meg, érkezésük puszta hírére az éjtszaka leple alatt elinalt.

Noszlopynek első dolga volt, hogy a nép bevonásával új tisztikart választott, megszervezte a közigazgatást, majd csapatait újjászervezve, megindult Szigetvár felszabadítására. Közben arra is volt gondja, hogy bátyját és helyettesét, Noszlopy Antalt Kossuthoz küldje, mert a kormányzót a megyebeli arisztokrácia elárasztotta Noszlopyt gyalázó feljelentésekkel. Noszlopy követte május végén érkezett vissza Somogyba, és magával hozta a belügyminiszter által Noszlopy számára küldött új, teljhatalmú megbízatást. Most már Kossuth is látta, hogy az általa anyira szorgalmazott népfelkelés — partizánháború — legeredményesebb ütközetei Somogyban folynak. Noszlopy huszonkilenc huszárja Nagykanizsa felkelt népével a városból kiűzte a 600-nál több megszálló horvátságot, és a dicstelenül elfutott ellenségtől most már nemcsak a drága szülőföld — Somogy — szabadult meg, hanem felszabadult Zala jelentős része is.

1849. nyarának egyik legnevezetesebb eseménye Kaposvárott a függetlenségi nyilatkozat kihirdetése volt, amely az egész országban — Debrecent kivéve — a legnagyobb érdeklődéssel volt.

Noszlopy nem akarta a népet a termelő munkától elvonni, állandó harci csapat szervezéséhez fogott. A megyeközponti iparosok keveseknek bizonyultak, hát máshonnan is odaédesgetett mesteremberekkel telt meg a megyeháza, és huszonnégy óra alatt 50 gyalog és 25 huszár felszerelése készült el. Az ellenség sehogyan sem akart beletörődni Somogy elvesztésébe, és folyton próbálkozott. Ha megverték Ihárosberénynél, Bárcsnál bukkant fel, ha elzarták, máshol jelent meg. Ezekben a csatákban igen jó fegyvernek bizonyult a Roskai Pál kaposvári kovácsmester által készített „kelebárd”. Ez a balta is, szurony is már Mátyás királyunk fekete seregének is jó fegyvere volt, és hármassal előnye, hogy a vele való bánást bárki könnyen megtanulhatta, és egyformán jó volt védelemre, támadásra. Az éhes katona nyársnak is használhatta birka- vagy nyúlshűtésnél.

Görgei árulása folyton kísértett. Hiába jutottak az eszékvári osztrák katonai parancsnok élelmiszert sürgető levelének birtokába, és hívta fel Noszlopy Görgei és a kormány figyelmét, Görgei nem intézkedett, pedig Eszékét könnyen visszafoglalhattuk volna.

Közben a belső ellenség sem nyugodott, és újból meg újból elárasztották Kossuthot Noszlopyt vádoló feljelentésekkel, úgyhogy Kossuth már hajlott volna, hogy Sárközy Albertet nevezze ki Noszlopy posztjára. A kormánybiztos jónak látta Debrecenbe utazni. Kossuth belátta, hogy Noszlopyt alaptalanul vádolják, de a kormánybiztos távollétében a Guyon által kinevezett katonai parancsnok, Herteléndy János összeesküvést szőtt. Noszlopy elfogatta Herteléndy, de már elkészt vele, és az egyre bátrabbá váló ellenséget már nem lehetett távortartani Somogy földjéről. Noszlopy csapatainak el kellett vonulnia Szekszárd irányába, az árulók elkobzott vagyonát pedig erős fegyveres kísérettel Szegedre, a kormány új székhelyére vitette.

Ekkor érkezett Szemere miniszterelnök üzenete Noszlopy számára:

— Ha ön erősnek érzi magát, felhatalmaztatik Túladuna felszabadítására!

Noszlopy általános felkelést hirdetve vette át csapatainak vezényletét, az áruló Herteléndy helyébe Radákovics századost nevezte ki katonai tanácsadójául.

Noszlopynek elhatározott szándéka volt, hogy a Balatonon átkelve, csapatait egyesíti Klapka seregével. A hadmozdulat sikere érdekében azt a hírt terjesztették, hogy a pécsi vasasnémek megtámadására indultak. Útjukban a fekete-sárga érzelmű bonyhádi svábok vaklármát csinálva azt kiabálták, hogy:

— Jönnek a császáriak!

Radákovics ügyességén múltott, hogy ijedelem helyett percek alatt ütközetre készen vonultak fel csapataink. A vaklármáért és egyik katonánk meggyilkolásáért a gazdag sváb dohányosokat ezüstben fizetendő 20.000 forintra büntette Noszlopy, és azok a hatalmas summát egy óra leforgása alatt megfizették. Bonyhádról Tabrá vonult el Noszlopy az ekkor már 3.000-en felül lévő sereggel.

Az osztrákok nyomukban lévő hadának parancsnoka megadásra szólította fel csapatainkat, azok azonban Zamárdi irányában elvonultak, és végrehajtották az 1848—49-i szabadságharc egyik legbravúrosabb hadmozdulatát: a szüntelen nyomukban lévő ellenség ágyúinak tüzében átkeltek a Balatonon. A 15 kilométer szélességre nőtt távot — Zamárdi és Füred között úgy tették meg bárkák és csónakok segítségével, hogy huszárokat, ágyúkat, szénát, zabot, élelmet és végül a gyalogságot teljes egészében átmenekítették a veszprémi oldalra.

Ekkor merész tervek fordultak meg Noszlopy agyában: 80.000 főnyi sereget akart szervezni, hogy a Bakonyra és Komáromra támaszkodva döntő csapást mérjen az ellenségre, s felszabadítsa nemcsak Dunántúlt, hanem az egész magyar hazát. Újházy László, Klapka kormánybiztosa is hasonló tervekkel foglalkozott, és a tábornok helyeslésével megindult a csapatszervezés nagy munkája. Noszlopy csapatainak létszáma most már 12.000-re nőtt, mert útjában mindenütt lelkesen csatlakoztak paraszt- és mesterember-önkéntesek. Veszprémbe érkeztek Noszlopyt Klapka következő szövegű levele várta:

„Klapka tábornok

Noszlopi, a dunántúli alsó megyék kormánybiztosának
Győr, aug. 14. 849.

Sorait örömmel olvastam. mert tökéletesen kifejezik szándokom s akaratom az alsó megyék biztosítása iránt.

Legszentebb kötelességemnek tartom ugyanis a haza ezen vidéke felmentésére figyelmemet fordítani, azonban, hogy sereggemmel összpontosított állást vegyek Komárom környékén, s az ellenségnek legutolsó s fő erejét megverve, megsemmisítve Komáromot s a Duna jobb partját felülről biztosíthassam; s csak akkor tehetem azt, hogy az aldunai megyék biztosítására nem többé egy csapatot küldhessek, hanem egy hadtestet, erre nézve a következőket látom szükségesnek.

A) Hogy minden újonczok felruházás és felszerelés végett Komáromba küldessenek, itt a ruha és fegyvertár; itt fognak zászlóaljakká alakíttatni, s így minden fehérműt, posztót és egyebet legcélszerűbbnek vélném Komáromba szállíttatni. Továbbá legnagyobb szükség van lovakra, mert hogy tökéletesen mozgóvá tehessem seregemet, társzekéri fogatokra, de különösen löszerező fogatokra van szükségem; felkérem tehát, ha bármennyi ló volna is kapható, az államhatalom részéről összevásárolandó.

B) Azon vezényletére bízott somogyi csapatot zászlóaljakká vélvén alakítani a „Somogyi zászlóalj” név alatt; a mi a viszonyt ön és Mednyánszky őrnagy között illeti, mind kormánybiztos teljhatalommal működend minden political s polgári ügyek felett; a katonai ügyek vezénylete kizárólag Mednyánszky őrnagyot illetvén.

S így hazánk egy új sereget alakítva, jövője felett határozólag léphetünk fel, ha működéseinket egyetértés vezérelndi.

Az előadott terv legnagyobb titokban tartását igényli, e végett kérem soraim azonnali megsemmisítését.

Klapka tábornok.”

V.

Görgei árulása bizonyossá válván, a gyönyörű terv csak terv maradt, Klapka Komáromba rendelte Noszlogy seregeit, s azok az osztrák csapatokon keresztül verekedve magukat, augusztus 20-a táján bevonultak a komáromi táborba. Noszlogy kívül maradt, hogy az immáron föld alá kényszerült szabadságküzdelmet tovább vezesse, mert nem hitt abban, hogy a magyar szabadságharc ügye végképp elbukott.

VI.

Ezidén emlékezett meg Somogy és Veszprém megyék felszabadult dolgozó népe Noszlogy Gáspár — Kössuth forradalmi kormánybiztosa — vértanúságának 100 éves évfordulójáról. Száz esztendővel ezelőtt 1853. március 3-án végeztette ki a császári önkény a magyar szabadságharc egyik legkövetkezetesebben forradalmi vezetőférfiát, a mindhalálig hűséggel harcoló szabadcsapatvezért: Noszlogy Gáspárt.

— „A SZABADSÁGHARCZNAK NÉPHARCZNAK KELL LENNIE. EKKOR A NÉP GYŐZHETETLEN — így kezdődött a Honvédelmi Bizottmány 1848. december 18-án kelt, népfelkelést és szabadcsapatok szervezését szorgalmazó rendelete, és ezzel fejeződött be: — „KELJEN FEL KÜLÖNÖSEN KOMÁROM, GYŐR, VESZPRÉM MEGYE. S VESZPRÉM MEGYÉBEN A BAKONYNAK RETTENTHETETLEN NÉPE. — AZ ELLENSÉGGEL SZEMKÖZT OTT ÁLL VITÉZ SEREGÜNKE. A NÉP PEDIG — MINT FÁRADHATATLAN HANGYA SEREG VEGYE ÓT KÖRÜL MINDEN OLDALRÓL. KOMÁROM NÉPÉNEK CSALLÓKÖZ MOCSÁRJAI. A GYŐRINEK MAGA

GYÓR. HADSEREGÜNK S A VIDÉK BIZTOSÍTÓ VIZEI. — VESZPRÉMEK A BAKONY BEVEHETETLEN REJTELMEI BIZTOS FEDEZETÜL SZOLGALNAK.

MIG A BAKONYBAN S BAKONY TÁJÁN A NÉP ÓRZI A HAZÁT. ADDIG JAJ AZON ELLENSÉGNEK, MELLY AZT HÁTA MÖGÖTT HAGYVA ELŐRE MER VONULNI.

FEL, FEL SZABAD HAZÁNK SZABAD NÉPÉNEK EZEREI!"

Dunántúl népének keserves sors jutott osztályrészül. Hazánk legjobban sanyargatott s a Habsburg-hódítók által legvadabbul fosztogatott vidéke volt. E tartomány birtokosai túlnyomó részben idegen főurak, nagyhatalmú főpapok voltak, és egy-két kivételtől eltekintve mindenkor a Habsburg gyarmatosítás szolgálatában álltak, önző érdekeik érvényesítése kedvéért hazájukat is elárulták. Az uralkodóosztály zöme, a birtokos nemesség is, akárcsak a jobbágság, megsínylette az idegen uralkodóház és siserehadának nemzetellenes magatartását, és amikor elhangzott Kossuth kormánybiztosának, Noszlopy Gáspárnak fegyverbehívó, kiáltó szava, Somogy nemessége — az arisztokrácia dühödtté ellenzése ellenére — nagy többségében a szabadságharcban való részvételt választotta, és kitartott akkor is, amikor már Görgei árulása nyilvánvalóvá vált, de nem is cselekedhetett másként, hiszen nem volt más választása — a szabadságharc bukása után —, mint együttmaradni a néppel vagy fejét a hóhér hurkolt kötelébe illeszteni. A nép pedig őszintén kívánta a harcot továbbra is, az általános felkelést hirdető felhívásra tömegesen jelentkezett a föld népe, tanúságot téve elszántságáról. Noszlopynek eltökélt szándéka volt, hogy a szabadságért harcolni akaró parasztok mozgalmát széleskörű, nemzeti összefogáson alapuló szabadságharccá fejleszti annak ellenére, hogy Komáromot kivéve már nem is álltak harcban reguláris csapatok. Mint tudjuk, azt akarta, tervezte, hogy a Bakonyra támaszkodva 80.000 főnyi sereget szervez, és Klapka haderejével egyesülve döntő csapást mérnek az ellenségre. Klapka egy ideig helyeselte Noszlopy készülődéseit, levele tanúskodott, hogy egyet is értett vele, azután mégis elállt a tervtől, és a somogyi csapatokat Komáromba rendelte.

A korábbi somogyi szabadcsapatától eltekintve — Noszlopy a jelentkezőket kénytelen volt elszéledni hagyni, sőt régi, kipróbált embereinek egy része is elhagyta vagy elvonult Mednyánszky őrnagy vezetésével Komáromba. Ezekről így búcsúzott:

— „Mondjátok meg mindenkinek, hogy ez volt az utolsó magyar csapat, mely nem adta meg magát, vezére, pedig hű marad mindhalálig...”

És Noszlopy Gáspár nem ment be Komáromba, Mednyánszky hívására sem válaszolt, hanem néhány kipróbált, hűséges emberével elindult Csobánc irányába, útközben arról értesült, hogy fejére — ha élve kerül kézre 1.000—, ha holtan jutna erre a sorsra, akkor 600 forint — vérdíj tüzetett ki, határtalan gyűlöletének utat engedve, nem törődve veszélyes helyzetével, a következő kiáltvánnyal felelt a gazoknak:

— „TI GYÁVÁK, KIK HŐS SEREGÜNK FEGYVEREI ELŐTT MEG NEM ALLHATVA ESZEVESZETTEN FUTOTTATOK, MOST A FEGYVERTOLEN NÉP BÉKÉS LAKAIT HÁBORGATJÁTOK S POLGÁRTÁRSAIMAT ÜLDÖZVE KINOZZÁTOK, VÉRÜKET INNI NEM SZÉGYENLITEK, NEM ISZONYODTOK? EZ CSAK HOZZÁTOK ILLÓ NEMTELEN, DURVA, VAD TÉNY; MIVEL BECSÜLETES NEMZET OROSZLÁNYKÉNT A MEGGYŐZÖTTEK IRÁNT NAGYLELKÜSÉGET, VITÉZ CSATÁBAN BÁTORSÁGOT TANUSIT.

HALLOM, FEJEINKRE 1.000—1.000 FORINTOKAT TŰZETEK KI, EZ AZ EGY, AMIERT ELISMERÉssel TARTOZOM, MERT EZÁLTAL ELISMERITEK, HOGY A MI FEJEINK 1.000 FORINTOKAT ÉRNEK ELŐTTE-TEK, MIDŐN EN MINDNYÁJÓTOKÉRT NEM ADNÉK EGY KONGÓ GARAST. VIGYÁZZATOK!"

Noszlopy Sümeg felé menetelve bevette magát a nagy rengetegbe, hol is vadászból tartotta fenn magát és embereit. Győr, Vas és Somogy megyékből sokan menekültek az üldözöttek a sümegvidéki rengetegbe. Belőlük toborozta újraszervezni szándékolt csapatának harcosait, mert makacsul kitartott amellett, hogy a Bakonyra támaszkodva még a történetek után is van remény az ellenséget légyözni. Munkája közben érkezett el hozzá annak híre, hogy Jozéfa nevezetű nővére, aki fehérneműt hozott utána, útközben kolerában megbetegedett, meg is halt. Noszlopy nem törődve a ráváró ezernyi veszéllyel, indult nővérét illően eltemettetni, s jellemző bátorságára, hogy a végtisztességen résztvett, és csak annyiban álcázta magát, hogy tisztos paraszti feketébe öltözött. Ez történt pedig 19-e szeptember táján 1849-ben.

Azután megkezdődött a végtelen kálvária, csapata néhány főre olvadt le, s Komárom elestének hírére csak a menekülést vagy a biztos halált választhatták: Noszlopy nem adta fel még ekkor sem a reményt, hogy hazája, Magyarország újra szabaddá lesz, és nem hóhér kezétől, hanem vitéz csapatában akart meghalni.

Besűgökkel, idegen katonasággal, gyalázatos haszonlesőkkel telt meg Dunántúl — legkivált pedig a Bakony — minden zúga, csak az erdő adott menedéket, csak éjtszaka folytathatta útját az egykori dicsőséges partizánharcok vezére, a bújdosóvá lett Noszlopy. Minden szenvedésnek megvan a maga vámszedője. Pl. amikor éjtszaka holdvilágnál a Zala folyón akart átkelni, egy molnáré csak úgy vitette át őket, hogy a 30—40 lépésnyi távolságon megtett evezőmunkáért 10—10 forintokat szedett be, s mindezt azért, mert a menekülők nem lették meg a kőhajításnyira lévő hidat. Lassán eljutottak Marcaliig, de csak édesanyjához Pál öccse által küldött üzenetre jutott az időből, és menekülni kellett tovább, hogyne, hiszen a Czindery császári biztos dühtől tájékozva hajszolta pandúrjait, zsandárjait, hogy fogják el Noszlopyt, — aki elől nem is olyan régen Kaposvártól Pécsig egy szuszra szaladt a gazdag arisztokrata, a császár főispánja.

Noszlopy Szabadszállásra, majd Mezőberénybe ment, ahol egy barátjánál kádárlegényként dolgozva rejtőzködött. Nem sokáig maradt tétlen, s újra kezdte szövögetni egy nagyobbszabású szervezkedés szálait. Egyszer Aradon látják, aztán Kecskeméten tűnik fel. El is fogják, de Ludoviceum-beli rabságából — akkor ez foglyok számára berendezett kórház volt — vakmerő módon megszökik, és tovább agitál, szervezkedik. Most már egészen az Alföldre tette át működésének színhelyét, még Rózsa Sándorral — akit a szabadságharc alatt Kossuth részesített amnesztiában és tette meg szabadságcsapatvezetőnek — is érintkezésben állott. Közben — 1851-ben — kedvező hírek érkeznek Erdélyből. Balavásáron Horváth Károly ottani szőlőbirtokos szüretjén Molnár József, Török János, Gálffy Mihály és a később árulóvá lett Biró Mihály találkozott a „láthatatlan kormány” futárával, Magos Ernővel, akit Makk József Komárom volt tüzérparancsnoka Kossuth megbízásából küldött Erdélybe, hogy szervezkedést kezdjen az elnyomó rendszerrel szemben felkelni akaró hazafiak közt. Kossuth arra is utasítást adott, hogy az anyaországi elégedetleneket is — köztük Noszlopyt is — vonják be a szervezkedésbe. Makk szigorú utasítás ellenére központi komitét — láthatatlan kormányt — alapított, s Noszlopy felhívta egyik összeesküvőtársa — Jubál Károly — figyemét, hogy „aki ily

tervezeti működés mellett fogad el megbízatást, az egyszersmind előre készüljön is minden használhatóság reménye nélkül hazájáért meghalni.”

Az erdélyi szervezetet Bíró Mihály árulása következtében 1852. január 24-én letartóztatták. Az elfogottakat a legkegyetlenebbül megkínozták, de azok közül egy sem akadt, aki elárulta volna társait, így menekült meg Noszlopy a fogságba eséstől. Ekkor Kecskemét környékére megy, és Bobory Károly, továbbá Szabó Károly ceglédi hazafiak által rendelkezésére bocsátott 4.000 forintból szabadcsapat szervezésbe kezd. Szervezetébe belevonja Gaál József volt honvédfőhadnagyot, Zabolay Károly volt guerilla-hadnagyot, Jubál Károly műegyetemi tanárt, a Kossuth-fiak egykori nevelőjét, továbbá Vasváry Ferenc kecskeméti birtokost, Andrásfy Károly volt gárdista hadnagyot, egykori honvédtisztet és Sárközy Soma Aurél ügyvédet, hogy különösen ez utóbbi segítségével Kecskemét környékének szegényparasztságából szabadcsapatot alakítsanak azzal a céllal, hogy a Magyarországra készülődő fiatal Ferencz Józsefet elfogják, és mindaddig fogvatartsák, míg az 1848-i törvényeket újra életbe nem lépteti.

Előkerülnek az elrejtett fegyverek. A kecskeméti szabóiparosok éjjel-nappal varrják a csapat ruházatát, és a császárfogás híre szóbeszéd tárgya. A spionok hamar megszimatolják Noszlopyék készülődéseit, és elfogják az összeesküvés minden részését, csak Noszlopy menekül el, úgy hogy vakmerő módon, határtalan akarattal és rendkívüli ügyességgel a gyűrűből kijut a háztetőkön át. Ceglédre lóháton jut el, majd szénásszekéren elbújva Szolnokra menekül, Szolnokról gyalog indul, s útközben fogják el.

Egy ideig sikerül kiletét letagadni, fogolytársai közt akadt szép számmal volt csapatbelije is, de egyetlen partizán sem akadt, aki vezérért elárulta volna; végül aztán egy Csorba nevezetű felcser vallott rá, ez a császárhű, fekete-sárga-érelmű ember korábban Noszlopy foglyai közt volt, s ezért bosszúból jelentette fel Noszlopyt.

Az 1852. május 6-án „In effigie” halálra ítélte, s a Neugebaude udvarán jelképesen „kivégzett” Noszlopy Gáspár, aztán 1853. február 27-én hóhérai elé állíttatott. A haditörvényszék meghozta ítéletét, amely halálra szolt — kötéltáltali halálra.

1853. március 1-én hirdették ki a „vádottak” előtt, és március 3-án az öreg ferencvárosi temetőben — a mostani Haller-piac helyén — kivégezték Noszlopy Gáspárt, Sárközy Aurélt és Jubál Károlyt, míg Andrásfy Károlyt Bécsben agyonlőtték.

Körmeny Sándor a kormánybiztos öccsének, Noszlopy Titusznak volt osztálytársa, és a mostani Múzeum-körúton lakott, szállásadójának ablakából végignézte, amikor Noszlopyt a vesztőhelyre vitték. Roppant sok katona kísérte, mert attól féltek, hogy a nép megmenti őt. Ágyúkkal és égő kanóccal kísérték a kocsit, amelyen utolsó útjára vitték.

A temetőben megegyeszer felolvasták az „ítéletet”, amely nagyjában ugyanolyan „vádpointokat” tartalmazott, mint az „In effigie” ítélet.

Noszlopy megjegyezte:

— „Az ausztriai háztól való elszakadást akartam!”

Az ítélet felolvasása után Noszlopy beszélni kezdett a néphez, de a felhangzó dobpergés túlharsogta őt, szavait elnyelte, és az egykori bátor szabadságharcos, a rettenthetetlen hazafi félelem nélkül — Ausztria császárainak gyászos végét jósolva — fellépett a bitó lépcsőjére.

Magyarországon évtizedekig tilos volt még a nevének említése is, de távoli országokban lelkesítő példaképe a hazájukat szerető népeknek. Ennek bizonyítéka, hogy Torinóban 1862-ben „Noszlopy” címmel könyvalakban tragédia jelent meg Vittorio Merighi tollából, amely az 1848—49-i szabadságharc emlékének mozgósító erejét tanúsítja.

Borsi Darázs József